संस्कृत

याज्ञिक

प्रयोग

क्र. नं. १८८

सापिंडीकरण

३२८ स्मृ:८०

सापिंड्यनिर्णय

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

श्रीगणाधीशाय नमः ॥ महेशानं नमस्कृत्य शारदां गुरुमादरात् । विवाहे वह्नि
पत्न्याः सापिंड्यं विविच्यते ॥१॥ इह खलु याज्ञवल्क्येनाविप्लुतब्रह्मचर्यो लक्षण्यां स
स्त्रियमुद्वहेत् इत्याद्युपक्रम्य पंचमात्सप्तमादूर्ध्वं मातृतः पितृतस्तथा द
(1) शपूरुषविख्याताच्छ्रोत्रियाणां महाकुलादित्युक्तेन च मातृतो मातृद्वारात्पं
चमातृत ऊर्ध्वं पितृतो पितृद्वारा [illegible] सप्तमादूर्ध्वं महाकुलां कन्यामुद्वहेदित्य
र्थः प्रतीयते । न च मातृतः पं[illegible]तः सप्तमादिति च सामानाधिकर
ण्ये पंचम्योः तथा च मातापित्रोः [illegible] सप्तम इत्यर्थो लभ्यत इति वाच्यं
स्त्रीलिंगेन मातृशब्देन सह पुं[illegible]पंचमशब्दे सामानाधिकरण्यायोगा ॥१॥
त् । ततो वैयधिकरण्ये पंचम्योः । मातृद्वारात्पंचमात् पितृद्वारात्सप्तमा
दिति । ननु कथं मातृतः पंचमता कथं वा पितृतः सप्तमता कथं वा तदूर्ध्वं
तामिति । विविच्य व्याख्येयं । तदुच्यते । इह हि गृहस्थो मातृतः पंचमात्पि
तृतः सप्तमादूर्ध्वं स्त्रियमुद्वहेदित्यन्वये उद्वाहकस्य यौ यो माता पित

(1 A)

रोतद्द्वारा य ऊर्ध्वसंताने पंचमस्स सप्तमश्च न तदूर्ध्वे या। स्त्री तामुद्वहेदित्यर्थो वृ-
सीयते तत्रोद्वाहकवरमारभ्य मातृपक्षे पंचमपर्यंतं पितृपक्षे सप्तमपर्यं-
तं गणना कार्या। तत ऊर्ध्वभाविनी संताने या कन्या सा वरेणोद्वाह्येत्यर्थः। तु
त्रेस्थे गणनीयं उद्वाहको वरः प्रथमः तन्माता द्वितीया। तस्याश्चयौ मातापितरौ
तौ तृतीयौ। तयोरुभयोरपि द्वे मातरौ द्वौ च पितरौ इति चतुष्टयं चतुर्थपं-
क्तिः एवं तस्यापि चतुष्टयस्य प्रत्येकं मातरः पितरोपि च चत्वार इति निष्पन्नं
मष्ट एवं पंचमं कुलं अत्र तृतीयपंक्तौ वर्तमानानि सर्वाणि तृतीयानि चतु-
र्थपंक्तिस्थानि चतुर्थानि पंचमपंक्तिस्थानि पंचमानि द्वितीयपंक्तौ चैकमा-
ता स्याद्द्वितीया। एवं द्वितीयादिपंचमी तया पंक्त्यः क्रमाः तत्र सर्वास्वपि पं-
क्तिषु एकैकस्मान्मातृपितृपदे रूदाय स्याद्गुरसन्नाः कन्यापुत्रतत्कन्यापुत्रेस-
वरूपाः संतानवल्लोभिन्नरूपाः संति तया उत्तसंतानवल्लिमध्यस्था या
कन्या सा वरेण नोद्वाह्या किंतु यत्पूर्वमुक्तं पंचमं कुलं मातृपितृं समुदायरू

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(२)

पंचाष्टव्यवस्थात्मकं यानि च तद्दृष्ट्याशावीनि सप्तमादीनि कुलानि तेभ्यः सर्वेभ्यः
ऽस्मत्केंदोपष्टाद् युक्तायाः संतानवत्याः तन्मध्यस्थायाः कन्यायाः वरेणोद्वाह्या
तत्रापि समानगोत्रा वर्ज्या इति मातृपक्षे गणना। उक्तं चासमानार्षगोत्रियं स्या
मातृकं वा यदा भवेत्। उभयं तद्विकन्यायाः मातृतः परिकीर्त्तितमिति। एवं मा
तृपक्षे पंचमपर्यंतं गणनाप्रकारः उक्तः। इदानीं पितृपक्षे सप्तमपुरुषपर्यंतं
गणनाप्रकारो निरूप्यते। तत्र वरः प्रथमः वरस्य पिता द्वितीयः तस्यापि यः ॥२९
पिता वरस्य पितामहः स तृतीयः तस्यापि यः पिता वरस्य प्रपितामहः स चतु
र्थः। तस्यापि यः पिता वरस्य नांदीमुखः पिता पंचमः तस्यापि यः पिता वर
स्य नांदीमुखः पितामहः षष्ठः तस्यापि यः पिता वरस्य नांदीमुखप्रपिता
महः स सप्तमः। तथा वरस्य यः पिता द्वितीयस्थाने उक्तः तस्य या माता सा
वरस्य पितामही सा तृतीया तस्या अपि यौ मातापितरौ चतुर्थकुले तयोरप् तत्
भयोर्द्वे मातरौ द्वौ च पितरौ इति चतुष्टयं पंचमकुले तस्यापि चतुष्टयस्य च त

(2A)

स्त्रो मातरो पितरोऽपि चत्वार इति अष्टकं षष्ठं कुलं । तस्याप्यष्टकस्याष्टौ मातरोऽष्टौ
च पितर इति षोडशाव्यस्यात्मके सप्तमं कुलं । तथा च वरस्य यः पितामहः तृ
तीयस्थाने निविष्टः तस्य च या माता सा वरस्य प्रपितामही चतुर्थी यैतत्
स्या अपि माता पितरौ पंचमं कुलं तयोरुभयोरपि द्वे मातरौ द्वौ च पितरौ
इति चतुष्टयं षष्ठं कुलं तस्या[illegible]तुष्टयस्य च तस्रो मातरः पितरोऽपि चत्वा
र इ[illegible] सप्तमं कुलं । तथा[illegible]ः प्रपितामहः चतुर्थस्थाने उक्तः तस्ता
स्य माता[illegible] पंचमी तस्या अपि यो माता पितरौ षष्ठो । तयोरुभयोरपि द्वे मातरौ च
तुष्टये सप्तमं कुलं । तथा वरस्य यो[illegible]स्य ः पिता पंचमस्थाने निर्दिष्टः तस्य च
या माता तु[illegible] षष्ठी तस्या अपि यो माता पितरौ तौ सप्तमं कुले तथा वरस्या पि यो
नादीकु[illegible]ः पितामहः षष्ठस्थाने उक्तः तस्य च या माता सा सप्तमी तस्या अपि
यो माता पितरौ ता च[illegible] तत्र सापिंड्य नास्ति सप्तमादूर्ध्वं बाह्य । तथा वरस्य दं
यो नादि[illegible]ः प्रपितामहः सप्तमस्थाने निर्दिष्टः तस्यापि यो माता तास्या च

रस्याष्टम[illegible]सपिंडा सप्तमादूर्ध्वत्वात्। सप्तमादूर्ध्वं तु सापिंड्यं नास्तीत्युक्तं। पि
ता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः। त्रयो ह्यश्रुमुखा ह्येते पिंडभाजः प्रकीर्तिताः
लेपभाजस्त्रयस्तु याद्याः पित्राद्याः पिंडभागिनः प्रपितामहपूर्विका इति वा।
पिंडदस्य[illegible]मस्तेषां सापिंड्यं साप्तपौरुषमिति। इति पितृपक्षे गणना। उक्तेऽथ व
रस्य पितृपितुः पिंड्यं मातृकेवाय[illegible]तु। पिंड्यमेतद्वरस्येन तु सप्तमं पितृतः
स्मृते[illegible]ति[illegible]न तु सपिंडता तु पु[illegible]मे। पि निवर्त्तेत इति मनुना नुनौ सप्त ॥२॥
मे सा[illegible]यं निवृत्तेरुक्तत्वात्कथ[illegible]पुरुषमेन[illegible]सापिंड्यमुच्यत इति
चेत्। ममैवं सपिंडतायाः सप्त[illegible]निवृत्तिर्भवति न तु सा ज्ञातीनि वृत्तिरिति
(3) मनुवाक्यार्थपर्यालोचनया सप्तमपुरुषे। भिन्नगोत्रस्य वरस्य सापिंड्यस्या
निगमत्वात्। अन्यथा सप्तमे पुरुषे सापिंड्यं निवर्त्तेत इति मनुवाक्यार्थ
वर्णने सापिंड्यं साप्तपौरुषमिति स्मृत्यंतरविरोधः स्यात्। तथा चास्म
दुक्तमेवमनुवाक्यार्थवर्णनं युक्तं यथा सूतके वा दशाहे निवर्त्तेत इत्युक्ते म

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai joint project

(3A)

साप्तपौरुषं

दशमेहनि विनश्यदवस्थं सूतकं मृतकं च वर्त्तत एव न तु निवृत्तमिति प्रतीय
तेनह्यदत्ता पि। तत्तु ग्रंथ यथा दशाहः सूतकादेर्निवर्त्तकः एवं सप्तमः पुरु
षः सापिंड्यनिवर्त्तक इति॥ ननु सापिंड्यं साप्तपौरुषमिति न्यायेन पितृप
क्षवन्मातृपक्षे पि सापिंड्यं साप्तपौरुषं किं न स्यादिति चेत् न सर्ववर्त्तेत ए
व मातृपक्षे पिं सापिंड्यं। तथा हि मातुः पितामही प्रपितामही त्रयेणोदीमु
खमात्रादित्रयं चेति बह्वृच [illegible] तमः पिंड दर्श्चेति। न ह्येतेषां सापिंड्यं
नास्तीति ब्रह्मणापि सुवचनं न [illegible] पितामह्यादिभिः सपिंडं न मातृपक्षीयेन
सायमेतस्मात् पक्षीयं सप्तपौरुषं [illegible] सापिंड्यमुच्यते। मैवं। एकत्वे सा गतान्
र्तुः पिंडगोत्रे च सूतके। स्वगोत्राद्भ्रश्यते नारी विवाहात्सप्तमे पदे इति मनुनामा
तुः पितामह्यादिभिः सापिंड्यस्योक्तत्वेन वरस्य पितामह्यादिभिः सापि
ड्यस्य मातृद्वारा कत्वेनापि संभवात्। ननु वरस्य चेदि पितामह्यादि

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5)

८

ष्टिः सापिंड्यं मातृद्वारकमपि साप्तपौरुषं कथं तर्हि मातृतः पंचमादूर्ध्वमि
ति मातृद्वारके सापिंड्यं पंचमादूर्ध्वं निवर्त्तत इत्युच्यत इति चेत् मातामह
तत्पत्न्यादिभिः साकं यत्सापिंड्यं तादृशं हि पंचमादूर्ध्वमिति वाक्यात्। त
था च मातृद्वारकमातामहतत्पत्न्यादिभिः यत्सापिंड्यं वा अपौरुषपि
तामह्यादिभिः सह साप्तपौरुष[illegible]मिति विवेकः ननु एकत्वमागताया भर्तुरिति
मनुना मातुः पितामह्यादिभि[illegible] पिंड्यस्योक्तत्वात् मातामहादिभिः सा
पिंड्यं वा अपौरुषमिति यदुक्तं त[illegible] सिध्यतु मैवं न ह्यनेन मनुवाक्येन
मातामहादिभिः सापिंड्यं नि[illegible]ते किंतु मातामह्यादिभिः सपिंडता या
एव तस्याः अधिके पितामह्यादिभिः सापिंड्यं बोध्य इति ततो मातृस्थापितृ
पक्षे सर्व विद्धे च सापिंड्यमस्त्येवं अत एव मनुना। असपिंडा च या मातुरसगो
त्रा च या पितुः। सा प्रशस्ता द्विजातीनां दारकर्मणि मैथुने इति वाक्ये मातुरसपिंडी

[illegible]

"Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(5A)

तथा वह्नेपि कुले यां स्प्रोत्युत्क्रम्य स्तताः सर्वाः षष्ठरूपाः एवं सप्तमकुलस्थीत्र
पि सर्वा मातृपितृ व्युत्क्रम्य स्तताः सर्वा वरस्य सप्तमरूपाः तथा उत्ताभ्यः स
र्वाभ्यो व्यक्तिभ्यः उत्पद्यमानाः कन्यापुत्रतत्कन्यापुत्र तत्कन्यैवं रूपा
या वंश्यः संतानवल्लयः तन्मध्यस्था या कन्या सा न तन्मध्यस्थेन पुत्रेण प
रिणेया या सापिंड्यनिवृत्तेरप्रा[illegible] किंतु सप्तमकुलादूर्ध्वं या वंनिवरा
पेद्वयाष्टमनवमादीनि कुल[illegible]स्तेभ्य उत्पद्यमाना या वंश्यः संतानव
स्रा ल्लयः तन्मध्यस्था या कन्या व[illegible]रणे या तस्याः पिंडस्य निवृत्तत्वात्। त
त्रापि समानगोत्रजा वर्ज्या[illegible]स्य गोत्रा व्रया पितुरिति मनुना निषे
धात्। अन्ये तु मातामहसमानगोत्रापि निषिद्धेत्याहुः स्मृतिं चोदाहरन्तिमा
तुलस्य सुतामूढ्वा मातृगोत्रां तथैव च। समानप्रवरां चैव गत्वा चान्द्रा
यणं चरेदिति। तद्युक्तमित्यपरे। तथाहि न तावदस्यां स्मृतौ मातृगोत्रा

(5)

मितिवदेन मातामहसमानगोत्रा निषिध्यते किंतु मातृसमानगोत्रामात्रं। नै
व मातृगोत्रमातामहगोत्रयोरैक्यं ततो मातृसमानगोत्रानिषेधेन मातामह
समानगोत्रैव निषिध्येति शंक्यं। मातृमातामहगोत्रयोरैक्यासिद्धेः स्वगो
त्राद्भ्रश्यते नारी विवाहात्सप्तमे पदे इति मनुवाक्यात्। न तत्र मातृगोत्रं
तथैवेति मातापित्रोर्गोत्रैव [illegible] समानगोत्रैव निषिद्धा भवती
ति। वयं तु ब्रूमः॥ अवैदेयं न दि [illegible] मातामहयोर्गोत्रैक्यं न स्यात्तत्र ॥६॥
स्ति तु तत्॥ या तु ब्राह्म्यादि विवा [illegible] तु ह्योढा तस्या अमुकगोत्रामुक
गोत्राय सेयं ददद् इति संकल्प [illegible] वरगोत्रायत्तिः पितृगोत्रभ्रंशश्च।
या तु गांधर्वादि विवाहेषु ह्योढास्तस्यास्तत्प्रदानाभावेन न वरगोत्रापत्ति
पितृगोत्रभ्रंशौ ब्राह्म्यादिषु विवाहेषु यात्तृढा कन्यका भवेत्। अहं गो
त्रेण कर्त्तव्याः तस्याः पिंडोदकाः क्रियाः आसुरादि विवाहेषु पितृगोत्रेण

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

धनेतद्वृत्तिमार्कंडेयवचनबलेन स्वगोत्रवद्रूपतद्[illegible]सादिस्मृते ब्राह्म्यादिविवाहोढाविषयत्वात्।

तथा मातृगोत्रं तथैव चेत्यस्यायमर्थः पर्यवसूयति ब्राह्म्यादिविवाहोढासुतानपितृगोत्रामुद्वहेत्।

मातामहगोत्रां तूद्वहेदनिषेधात्। गांधर्वादिविवाहोढासुतस्तु मातामहगोत्रामपि तृगोत्रां

(5A) चनोद्वहेत्। असगोत्रा च या पितुरित्यादिमनुवचनात्। एवं मातृतः पंचमात्पितृ

तः सप्तमादूर्ध्वं कन्यां परिणयेदिति। अन्यथा तु नारदेन दोष उक्तः। मानतः पंच

मादूर्ध्वं पितृतः सप्तमात्तथा। गृहस्थ उद्वहेत्कन्यामन्यथा गुरुतल्पग इति। एवं

चातिप्रयत्नेन अव्यवायभीरुभिः [illegible]परित्याज्या। तदुक्तं प्रवरनिर्णये॥ अ

तिप्रयत्नात् सापिंड्यं विवक्तव्यं विचक्षणैरिति॥ अथो धनानुक्तानां तु व्यासेन वि

ष शेष उक्तः। पंचमीं मातृपक्षाच्च पितृपक्षाच्च सप्तमीं॥ गृहस्थ उद्वहेत्कन्यां न्यायेन

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

विधिनान्वेति। वसिष्ठोपि। पंचमीं सप्तमीं चैव मातृतः पितृतस्तथेति। पैठीन
नसिरपि पंचातीसमातृतः सप्तातीयपितृतः त्रीनतीसमातृतः पूंचातीत्य
पितृतः वेति। तत्र पंचातीयमातृत ऊर्ध्वं तु मातृतः पंचमादूर्ध्वं पितृतः
(6) ससमात्तथैवानेन समानार्थं। त्रीनतीयादिरयमर्थः। वरेपूर्या याकन्याप
रिणेया सा मातृतस्तृतीयादूर्ध्वं पितृतः पंचमात् कुलादूर्ध्वं यत्कुलं
चतुर्थषष्ठं च तत्रभवायाः संतान[illegible]स्थेति। तथान्वेयं व्यवस्था। यस्यवं
६ शपरंपराज्ञो धर्मज्ञाक्तिरस्ति तेन मातृपक्षे पंच कुलानि पितृपक्षे सप्त कुला
नि परित्यज्य तदूर्ध्वं तावि कुलोत्पन्ना यां संतानलतायां वर्त्तमाना कन्या परिणे
या। यस्य तु तथा ज्ञप्तिर्नास्ति तेन मातृपक्षे त्रीण्यपि पितृपक्षे पंच कुलानि अतिक्रम्य तदूर्ध्वं भावि

"Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai."

(6A)

कुलो ऽत्र संतानवल्लिस्था कन्यावरिणो यत्र तत्र ज्ञायद्विवेकार्थं उभयोकुलयो
ः संतानवल्लीनामानि निर्दिश्य निर्णयः क्रियते॥ प्रथमो वंशः॥ निर्मात
विष्णुशर्मा १ तत्पुत्रः शिवशर्मा २ तत्कन्या रूपवती ३ तत्पुत्रः सोम
शर्मा ४ तत्कन्या सौभाग्यवती ५ तत्पुत्रः सुप्रदः ६ तत्कन्या को
तीमती ७ तत्कन्यापुत्रौ ८ श्रद्धावती विरोजना वित्येका संतानव
ल्ली विष्णुशर्मणः॥ एवं [illegible] ता विष्णुशर्मा १ तत्कन्या विजया
२ तत्पुत्रो ब्रह्मदत्तः ३ तत्कन्या सरस्वती ४ तत्पुत्रो देवदत्तः ५ तत्क
न्या मेधावती ६ तत्पुत्रो [illegible] तत्कन्यापुत्रौ पद्मनाभानंद इति द्वि
तीया संतानवल्ली॥ एवमेव नवमदशमादिरप्यूह्यं॥ तत्र प्रथमसंतानव
ल्लीस्थयोरष्टमयोः श्रद्धावती विरोजनयोर्द्वितीयसंतानवल्लीस्थे द्वितीया
दिभिः सर्वैः सह सापिंड्यं निवर्तते नयोस्तै सह सापिंड्यं मूलपुरुषद्वार
कं वाच्यं मूलपुरुषस्य सप्तमादूर्ध्वत्वात् अनयोर्न सापिंड्यं तैतौ नत दु

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(७) उत्पन्नानि सर्वाण्यपि संतानमितयोरसापिंडानि। यस्त्र यं केषांचिद्दुष्टो दोषः अ
ष्टमस्य द्वितीयादिभिः असापिंड्योपि द्वितीयादीनामष्टमेन सह सापिंड्यमस्त्ये
युक्तं वेति। तदुक्तं निर्मूलत्वात् सापिंड्यं हि समानपिंडता। न चैकस्य वेश्मन्यन्यस्य तत्स
मानं भवतीति एवं द्वितीयस्य संतानस्थयोरष्टमयोः यमुनाभ्रात्रो प्रथमसंता
यत्साषिंड्यं नस्थैः सर्वैः सह सापिंड्यं निवृत्तं। अथोभयोरपि संततयोः परस्परं मातृपक्षेवं
त्रपुरुषपर्यंतं पितृपक्षे सप्तमपुरुषपर्यंतं यत्सापिंड्यं तत्रायं विवेकः कथ्यते ॥८॥
उभयोर्मूलभूतमारभ्य परस्परं पंचमपर्यंतं सापिंड्यं वर्तत एव। षष्ठसप्तमयो
स्त्वयं विशेषः यदि तयोरुभयत्र संतानस्थयोर्मातरो मूलमनुरुषमारभ्य पंचम्यो
षष्ठ्यो च तदा तयोः षष्ठसप्तमयोः परस्परं संतानस्थैः सर्वैर्द्वितीयतृतीयादि
भिः सापिंड्यं मूलमारभ्य पंचम्यां मातरि उत्पन्नस्य षष्ठस्य सापिंड्यनिवृत्तेः य
दा पंचम्यां मातर्युत्पन्नः षष्ठेन मूलपुरुषेण तदुत्पन्नैः इतरसंतानस्थैश्च न
सापिंडः तदा मूलपुरुषात् षष्ठ्यां मातर्युत्पन्नः सप्तमः सुतरामसापिंडः य

दातुश्चयोः षष्ठसप्तमयोः पितृतो मूलपुरुषात्वं च मो षष्ठो च न दातृयोः षष्ठसप्तमयोरप
यसंततिस्थयोः वरस्यपरस्यापि सापिंड्यं न निवृत्तं ननु मूलपुरुषात्तं त्र्म्यां मातर्युत्पन्ना ।
१४ ष्टः पुमान् स सप्तमस्य पस्यपिता स सप्तमो न मूलपुरुषे तात तदुत्पन्नो रितरसंततिस्थे वर्ण
स वैः सहस्रापिंडो भवितुमर्हति यत्तु स्यान्मातर्युत्पन्नेषष्ठ एव वधूसापिंड्यस्यानि
वृत्तत्वेन तदुत्पन्ने सप्तमे तस्य सुतरां ... यदि तिचेदुमे वा सप्तमस्यापसप्तस्य
मूलभूतो यदि मातृदृष्टद्वारा सप्त... दातेनस्वहतस्य सापिंड्यं न स्यात्ताय दातु
तस्य स सप्तमस्य मूलभूतः पितृद्वा... मः तदा कथं तेन मूलभूतेन तदुत्पन्नयो
रितरसंततिस्थेः सापिंड्ये निवर्तते ... वध्वावरस्य वौतः कूटस्थो यदि स
ता
सप्तमः पंचमी चेत्तयोर्मातात्सापिंड्यं निवर्तत इति कूटस्थः उभयसंतानमूलयो
पुरुषः । अथ पुर्वोक्तसंतत्योरितरेतरसापिंड्यं वर्तते सोमान्य वै हाः पंचम्याः
तत्पूर्वस्यावि नोचप्रथमादिचतुर्थीनामितरसंतत [illegible] रे तिस्थे देवदत्तरूपे वंश
ता

संवर्ग्यते: सापिंड्यं न विहन्यते सौभाग्यवती पुत्रस्य पष्ठस्य तदितरसंततिस्थैः सर्वैः
सह सापिंड्यं निवृत्तं तेन सह मातृतः पंचमादूर्ध्वं भावी नो मूलस्यैव पुरुषस्य
(8) सापिंड्याभावेन तदुत्पन्नानामपीतरसंततिस्थानां सापिंड्याभावात् मूलैर्दा पुरुष
रकं हि तेन सह तेषां सापिंड्यं न सम[illegible]ते तेन सापिंडः येन मूलपुरुषद्वारकं
तेन सह सापिंड्यं स्यात् तथा को[illegible]तिमती[illegible] सप्तमीस्थेतरसंततिस्थेषु मध्ये वष्ठ्या
मामेधा वष्ठ्याः सपिंडा तयोरु[illegible]पि मूलमारभ्य षष्ठपंचम्यापित ॥६॥
त्त्या पुत्पन्नत्वात् तयोः स्ववतत्व[illegible]यनदेन सप्तमेनापि न सापिंड्यं ध्वन
दस्य मातृतः पंचमादूर्ध्वं भाविना मूलपुरुषेण सह सापिंड्याभावेन तदुत्प
न्नैरितरसंततिस्थैः सर्वैरपि सापिंड्याभावात् अष्टमयोः परस्परसंत
तिस्थैः सर्वैरपि सह सापिंड्यं निवृत्तमिति वर्णितप्राक्प्रएवं मातृतः पि

(8.A)

कविषयेण व्यासवाक्येन सह भिन्नविषयत्वात् विरोधानुपपत्तेः समानविषा
ये हि परस्परविरुद्धार्थयो विरोधः नैयायसमानविषयतास्ति शंकाशंक
विषयत्वेन भिन्नविषयत्वात् । न चैवं सप्तमपंचमकन्यापरिणयनस्याशं
कविषयत्वं कालियनिकमितिशंक्यं ... सप्तमाद्ध्र्वं तदभावे तु सप्तमी
पंचमी तदभावे तु पितृपक्षे ... सप्तमी च तथा षष्ठी पंचमी च तथैव
च यो एवमुद्वाहयेत् कन्यां न दोषः ... इति चतुर्विंशतिमते सप्तमा
दूर्ध्वं च मातृ ऊर्ध्वाभावे विहितस्य सप्तम्याः पंचम्यां वा कन्यायाः परिणयनस्या
नुकल्पत्वेनाशंकविषयत्वप्रतीतेः सर्वत्र हि मुख्याभावे निधीयमाना
नामनुकल्पत्वात् आशंकविषयत्वमेव भवति तदुक्तं प्रभुः प्रथमक
ल्पस्य यो नुकल्पेन वर्तते न साप्नोति फलं तेह परत्रेति श्रुतिरिति यथान्या
भावे विहितो हेमश्राद्धादि एवं मातृपक्षात् पंचमी कन्यापरिणये स्मृतं ।

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai.

तथापितृपक्षादपिपंचमींपरिणयेत्।तद्यथापूर्वोक्ताद्वितीयादिसंतानेयज्ञद
त्तादिभिःस्वपितृपक्षान्मूलपुरुषवर्ज्यंतादृशप्रज्ञायांतदितरस्संततौवर्तमाना
यापंचमीकन्याविद्यासापरिणेयातदभावेपितृपक्षेप्ययंविधिरितियत्तु
(१) विज्ञातिमतेपितृपक्षादपिपंचम्याःकन्यायाःपरिणयनोक्तेःतत्रापिसोमद
त्तेननपरिणेयापंचमीनतुपंचमीमितितन्निरोधात्।यत्तुव्यासवाक्येकेचांचि
द्व्याख्यानेमातृपक्षात्पंचमीपितृपक्षात्सप्तमीव्यतीत्योर्ध्वंकन्यामुद्वहेदिति ॥११॥
तदयुक्तं।उद्वहेत्सप्तमादूर्ध्वंतदभावेतुसप्तमीमितिव्यतीत्योर्ध्वंचतुर्विज्ञाति
मतेकदेशेनसप्तमीमुद्वहेदि[illegible]मानार्थकव्यासवाक्येऽतीत्यप
दाध्याहारेणव्याख्यानायोगात्।समयश्चयत्तुविज्ञातिमतेपिसप्तमीव्य
तीत्येतिव्याख्यानंशक्यंतथासतितदभावेतुसप्तमीमित्यत्रसप्तमा
दूर्ध्वाभावेसप्तमींवाऽतीत्योर्ध्वंकन्यामुद्वहेदित्यर्थःस्यात्।सया

(9A)

युक्तः नहि मुख्यासंभवे मुख्यं कुर्यादिति विधिः क्वाप्युपदिश्यते तस्मात्सप्तमी
पञ्चमी मुद्वहेदित्येव व्याख्या नतु क्रममिति मात्रतः पंचमाद्रूर्ध्वं भ्राविनामूला
पुरुषेण सह स्वापिण्डात्मा येनेतदुपपन्नेरितरस्वं ततिस्थेः सर्वैरपि स्वापिण्डा भा
वान्न्याय्यो स्वपरवरस्य रसंततिस्थेः सर्वैरपि सहोत्स्याचिद्रं निरूपितमिति च
र्णितं आकूतश्चामात्र वक्ष्यामि स्वपक्षाद्वा तृतीया कन्या चतुर्थी कन्या वा स्याव
रिणयातेदुक्तं चतुर्विंशतिमते तृतीयां वा चतुर्थीं वा पक्षयोरुभयोरपि विवा
हयेन्मनुः प्राह पाराशर्यो गिरीयम [illegible] विशेषः मूलमारभ्य एकस्यां
संततौ याचतुर्थी कन्या स्यात् [illegible] पुतिस्थे द्वितीयादिभिः सप्तमां तैः सर्वैः
न वरितव्या किंतु चतुर्थेन पंचमेन वा तदुक्तं चतुर्थीमुद्वहेत्कन्यां चतुर्थः
पंचमो पि वा पराशरमते षष्ठीं पंचमो न तु पंचमीमिति अत्र केचिदेवं व्या
चक्षते चतुर्थीं कन्यां चतुर्थः पंचमो वा पुमानुद्वहेत् तथा सचतुर्थः

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

न०।५।३।

पुमान्यंचमो वा षष्ठीं वा राशिं आरमते उद्वहेत् तथा पंचमः पुमान्यं चमीनत् उद्वहे दि
ति तदयुक्तं ॥ सकृच्छ्रत् तयोः चतुर्थपंचम इति पदद्वयोश्चतुर्थ्यामिति पदेनान्वि
तयोः पुनः षष्ठीमिति एनेनापि पदेनान्वये सत्या वृत्तिकल्पनापत्तेः न च प्रका
(10) रांतरेणान्वयस्यांगवे कल्पयितुं [illegible] त्तिर्युक्ता। तस्मादेवं व्याख्येयं चतुर्थः
पंचमो वा पुमान् चतुर्थीं कन्यां [illegible] इति पूर्वार्धान्वयः तथा पंचमः पुमा
न् षष्ठीं कन्यां वा राशिं आरमेत उद्व[illegible]ति। नचात्रापि पंचम इति पदस्य पुनः पं ।१२।
चमीनोद्वहेदित्यनेनान्वयक[illegible]नायामावृत्तिः स्यादिति वाच्यं। पुनः शब्दोर्थे
वर्तमाने न तु शब्देन पूर्वोपक्रांतस्याव्यवहितस्य पंचम इति पदार्थस्य पौ
नरुक्त्येवगम्यमानोपस्थितिः स्वत्वेव सति तल्लिध्यर्थं पंचम इति पदस्यावृ
त्तिकल्पनाभावात् तस्मादेवं व्याख्यायां पुनः शब्दितव्याख्यातपर्यालोचनया ए
वं स्पष्टार्थः चतुर्थी कन्या चतुर्थेन पंचमेन वा पुरुषेणोद्वाह्या। तथा

joint property of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)

दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८

Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com